

שם הקורס:
אנשים החיים בעוני- תפיסות ודרכי התמודדות
People in Poverty – Perceptions and Strategies

נקודות זכות : 2
היקף הקורס : 2 ש"ש

סמסטר א' שנה ג'
מס' הקורס : 5200302-0

1. שם המרצה – ד"ר אביטל קאי צדוק

avitalkayetzadok@gmail.com

בנין 9, חדר 3, שעות קבלה : יום א' 12: 30 - 11: 30, על פי תיאום מראש

2. מועד ומיקום ההרצאות

ימי רביעי, 12: 11-9: 45, בנין 30 כיתה 1.

3. דרישות קדם

השלמת כל הקורסים של שנה א', החברה בישראל, מבוא לרווחה חברתית, מבוא לביטחון
סוציאלי

4. סוג הקורס

שיעור חובה

5. נושאי הקורס

- הגדרת עוני ומדידתו
- תפיסות של עוני
- עוני בישראל
- עוני ועבודה סוציאלית

6. מטרות הקורס

עוני הוא תופעה רב ממדית, מורכבת ויחסית. במדינת ישראל העוני מתרחב, מעמיק ומשתרש ומבטא מציאות של חוסר שוויון, חוסר צדק חברתי וגידול בפערים כלכליים, חברתיים וגיאוגרפיים. צעד ראשון להתמודדות עם היקף ועומק העוני בישראל הוא ההכרה בעוני כבעיה חברתית ולא כבעיה פרטנית או מגזרית.
הקורס יעסוק בהגדרותיה ומאפייניה של תופעת העוני, בביטויים שלה במדינת ישראל, בתפיסות השונות של עוני בציבור בכלל ובקרב עובדים סוציאליים בפרט, ובאופן שבו על מקצוע העבודה הסוציאלית להתמודד עם בעיית העוני.

7. מבנה הקורס (כולל פירוט תוכן הרצאות- בעמוד הבא).

(ראו סעיף 'פירוט תוכן השיעורים')

8. מטלות הקורס :

• נוכחות בשיעורים והשתתפות פעילה

• מטלה 1 – אחה"צ בקניון :

עליכן ללכת לבד לקניון ולשהות בו למשך שלוש שעות. מותר לקחת איתכן : בקבוק שתייה, כריך/פרי או כל אוכל שתבחרו, שעון יד, מחברת וכלי כתיבה. אסור לקחת איתכן : כסף, טלפון נייד, בן/בת משפחה, חבר או חברה. אם אין לכן שעון יד אזי היעזרו בשעונים בקניונים או בעוברי אורח כדי לדעת מה השעה.

שעתיים ראשונות : במהלך השעתיים הראשונות בקניון עליכן להסתובב בכל מרחבי הקניון. ניתן ורצוי להיכנס לחנויות, ניתן למדוד, אבל אסור לקנות ואסור לבקש מהמוכרת לשים את הפריט עבורכן בצד עד תום המשימה. עמידה במשימה משמעותה גם לא לחזור לקניון ביום אחר כדי לקנות פריט שראיתן או מדדתן. ניתן להסתכל על האנשים בקניון ועל מעשיהם. אין לשבת בבית קפה במהלך השעתיים הראשונות.

שעה שלישית : בשעה השלישית מותר לשבת. אם תצליחו לשבת בבית קפה מבלי לרכוש דבר, ניתן לשבת בו. אם לא, עליכן למצוא מקום אחר בקניון לשבת בו. בשעה השלישית מומלץ להעלות בכתב את עיקרי החוויה – תחושות, מחשבות ורגשות שעלו בכן במהלך השעתיים הראשונות. ציינו גם פרטים טכניים כמו שמות החנויות אליהן נכנסתן, מה מדדתן (אם מדדתן). **שימו לב** – מטלה זו מבוססת על אמון. אנא אל תפרו אותו.

הגשת סיכום כתוב לפי ראשי הפרקים הבאים :

א. מבוא (במסגרת המבוא ציינו באיזה יום, באילו שעות ובאיזה קניון הייתן)
ב. תארו את עיקרי החוויה – תחושות, מחשבות ורגשות שעלו בכן במהלך השעתיים הראשונות.
ג. נתחו את מידת הדמיון והשוני בין החוויה שלכן לבין החוויה של עוני כפי שמתוארת במאמרה של אנה גופטה (Gupta, 2015).

ד. סיכום

אורך העבודה : עד חמישה עמודים לא כולל דף שער, מקורות ונספחים. פונט DAVID גודל פונט 12, מרווח בין שורות של 1.5 או מרווח כפול. שוליים של לפחות 2.5 ס"מ מכל צד. הגישו את העבודה מודפסת למרצה בשיעור שמתקיים ב- 8/11/17.
משקל המטלה : 15% מהציון הסופי.

• **מטלה 2 – קבוצות חברתיות הסובלות מייצוג יתר ביחס לחיים בעוני בישראל : ילדים, נשים,**

קשישים, ערבים, עולים וחרדים

במסגרת מטלה זו תחולקו לשש קבוצות ותתבקשו להציג בחצי שעה את אחת הקבוצות הללו בהקשר של עוני. על בסיס הספרות האקדמית הציגו את היקף בעיית העוני בקרב קבוצה זו, סיבות לעוני בקרב קבוצה זו, מאפייני העוני בקבוצה זו, דרכים אפשריות לצמצום תופעת עוני בקרב אוכלוסייה זו.

שבוע לפני הצגת השיעור הראשון (6/12/16) עליכן לשלוח למרצה במייל את המצגת שהכנתן על מנת שתועלה לאתר הקורס. בדומה לעבודה, על המצגת לכלול הפניות למקורות הביבליוגרפיים והשקופית האחרונה צריכה לכלול את הרשימה הביבליוגרפית.

משקל המטלה : 10% מהציון הסופי. תאריך ההצגות : 13/12/17 + 20/12/17.

להלן הפרמטרים לניקוד המטלה:

- 12 נקודות היקף בעיית העוני בקרב קבוצה זו
- 12 נקודות סיבות לעוני בקרב אוכלוסייה זו
- 12 נקודות מאפייני העוני בקבוצה זו
- 12 נקודות דרכים אפשריות לצמצום תופעת עוני בקרב אוכלוסייה זו.
- 12 נקודות כל חברי הקבוצה מעורבים בהצגת הרפרט
- 10 נקודות יצירתיות בהצגת הרפרט
- 10 נקודות הפעלת הכיתה במהלך הרפרט
- 10 נקודות התבססות על לפחות ארבעה מקורות מהספרות המצוטטים במצגת
- 10 נקודות ציטוט והפנייה למקורות לפי APA
- מטלה מסכמת לקורס: מבחן - 75% מהציון.

היעדרויות ואיחורים

חלה חובת נוכחות בשיעורים. היעדרות של עד 3 מפגשים מותרת באישור המרצה בלבד ובהתאם לתקנון.
היעדרות של 3 מפגשים ללא אישור המרצה תגרור הורדה של 5 נקודות מהציון הסופי.
היעדרות של 4 מפגשים ומעלה: המרצה יעביר את הדיווח למזכירות הסטודנטים וישלח מכתב לסטודנט על הפסקת השתתפותו בקורס.
3 איחורים במהלך הקורס (מעל 15 דקות) ייחשבו כהיעדרות משיעור

9. תפוקות הלמידה

בסיס מוצלח של הקורס הסטודנט ידע:

1. לזהות את עמדותיו ביחס לעוני ולאנשים החיים בעוני.
2. להבחין בין שיטות שונות להגדרת העוני ולמדידתו.
3. להבדיל בין הסברים תיאורטיים שונים ביחס להיווצרות העוני.
4. להעביר לעמיתיו/עמיתותיו ידע באשר לאוכלוסייה אחת הסובלת מייצוג יתר של חיים בעוני (ערבים/קשישים/חרדים/עולים/נשים/ילדים).
5. לנתח את הקשרים שבין דרכי התערבות של עבודה סוציאלית (המתודולוגיה) ביחס לעוני והתיאוריות בבסיס דרכי ההתערבות (האפיסטמולוגיה).

פירוט תוכן השיעורים - מבנה הקורס

שבוע מס'	נושא ההרצאה	ציון מקורות קריאה	הדרישות (במידה ורלבנטי)
1 25.10.2017	מבוא - מהו עוני?	Krumer-Nevo (2009) המוסד לביטוח לאומי (2015)	
2 1.11.2017	הגדרת העוני ומדידתו	מוניקנדס וקטן (2003)	
3 8.11.2017	המחיר הנפשי של העוני/ האם עוני הינו טראומה עיקשת?	Gupta (2015) זיו (2012)	ב11/8 הגשת מטלה
4 15.11.2017			1 - אחה"צ בקניון
5 22.11.2017	הסברים ותפיסות לעוני	דורון (2008) שטייר (2005) סטריאר (2007)	
6 29.11.2017			
7 6.12.2017	העניים העובדים והעניים שאינם עובדים : עבודה סוציאלית, עוני ותעסוקה	גל ווייס (2005)	ב12/6-שליחת המצגת למרצת הקורס (מטלה 2)
8 13.12.2017	חלק א'- רפרטים קבוצות חברתיות הסובלות מייצוג יתר ביחס לחיים בעוני בישראל: ילדים, נשים, קשישים, ערבים, עולים וחרדים	קרומר-נבו (2006)	שלוש קבוצות, לכל קבוצה יש 25 דקות להצגת האוכלוסיה + 5 דקות לשאלות
20.12.2017	אין שיעור		
9 27.12.2017	חלק ב'- רפרטים קבוצות חברתיות הסובלות מייצוג יתר ביחס לחיים בעוני בישראל: ילדים, נשים, קשישים, ערבים, עולים וחרדים	קרומר-נבו (2006)	שלוש קבוצות, לכל קבוצה יש 25 דקות להצגת האוכלוסיה + 5 דקות לשאלות
10 3.1.2018	עבודה סוציאלית מודעת עוני	כץ, מוניקנדס וקטן (2009) קרומר-נבו (2015) Dowling (1999)	
11 10.1.2018	פאנל למידה מאתגרים והצלחות בעבודה עם עוני	טרדייה (1999)	
12-13 17.1.2018	סיור (במסגרת שיעור כפול)- פרטים יינתנו בהמשך		
14 24.1.18	סיכום		

***ייתכנו שינויים בהמשך

שבוע 1 – מבוא - מהו עוני?

ארגון לתת. (2015). דו"ח העוני האלטרנטיבי. תל אביב: ארגון לתת.
* המוסד לביטוח לאומי (2014). דו"ח העוני והפערים החברתיים. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.
קטן, י. (2002). בעיית העוני מרכיבים, גורמים ודרכי התמודדות. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד (פרק 1, עמודים 10-15).

*Krumer-Nevo, M. (2009). Four scenes and an epilogue autoethnography of a critical social work agenda regarding poverty. *Qualitative Social Work*, 8(3), 305-320.

שבוע 2 - הגדרת העוני – עוני כהכנסה, עוני כחסכים + מדידת עוני – מוחלט מול יחסי

בן-אריה, א. (2006). המצוקה פנים רבות לה: על התפתחות תפיסת המצוקה בישראל. *ביטחון סוציאלי*, 72, 39 – 58.

* מוניקנדס, מ. וקטן, י. (2003). "לא על הלחם לבדו יחיה האדם" מדידת עוני בישראל בפרספקטיבה בינלאומית, אצל: י. קופ, (עורך), *הקצאת משאבים לשירותים חברתיים 2003*, ירושלים, המרכז לחקר המדיניות החברתית בישראל, 273-289.

שבועות 3-4 המחיר הנפשי של העוני או: האם עוני הינו טראומה עיקשת?

*זיו, א. (2012). טראומה עיקשת. *מפתח*, 5, 73-55.

*Gupta, A. (2015). Poverty and shame – messages for social work. *Critical and Radical Social Work*, 3 (1), 131–139.

שבועות 5-6 – הסברים ותפיסות של עוני

* דורון, א' (2008). העניים כ"אחר" – עוני בישראל בשנות האלפיים. *ביטחון סוציאלי*, 77, 9-28.
* סטריאר, ר. (2007). עוני כמצואות רבת פנים: תפיסות העוני של תושבים ועובדים סוציאליים על רקע מגדר תרבות ותפקיד בירושלים. *חברה ורווחה*, כ"ז, 103-126.
פריירה, פ. (1981). *פדגוגיה של מדוכאים*. ירושלים, ישראל: מפרש.
* שטייר, ח. (2005). עוני בין דיסיפלינות: תרומתה של הסוציולוגיה לחקר העוני. *סוציולוגיה ישראלית*, ז', 9-22.

Jargowsky, P. A., & Yang, R. (2005). The "Underclass" revisited: A social problem in decline. *Journal of Urban Affairs*, 28, 55-70.

Lewis, O. (1966). The culture of poverty. *Scientific American*, 215, 19-25.

Krumer-Nevo, M. & Benjamin, O. (2010). Critical Poverty Knowledge: Contesting Othering and Social Distancing. *Current Sociology*, 58, 693-714.

שבוע 7 - העניים העובדים והעניים שאינם עובדים: עבודה סוציאלית, עוני ותעסוקה

* גל, ג. ווייס, ע. (2005). עבודה סוציאלית, אבטלה ומובטלים. *חברה ורווחה*, כ"ה, 485-510.
מישורי, ד' (2012). העסקה פוגענית: הדרה וניצול שיטתיים בשוק העבודה. חיפה: אחווה.

שבועות 8-9 – קבוצות חברתיות מובחנות בתוך אוכלוסיית החיים בעוני בישראל: ילדים, נשים,

קשישים, ערבים, עולים וחרדים

- כהן, ב. (2005). מצוקה ותעסוקה בחברה החרדית: מבט מבפנים. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.
- סמבול, ש., ובנימין, א. (2006). אמהות ועוני בישראל: מקומה של אמהות בחייהן של עובדות עניות, סוגיות חברתיות בישראל, 1: 31-63.
- * קרומר-נבו, מ. (2006). נשים בעוני: סיפורי חיים. מגדר, כאב, התנגדות. תל אביב: הקיבוץ המאוחד (עמ' 26-51).

Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children*, 7(2), 55-71.

Pickett, K. & Wilkinson, R. (2015). The ethical and policy implications of research on income inequality and child well-being. *Pediatrics*, 135(2), S39-S47. doi: 10.1542/peds.2014-3549E

שבועות 10-11 – ההתמודדות של עבודה סוציאלית עם עוני/ עבודה סוציאלית מודעת עוני

- בירן-דקלבאום, ד. (2013). מרכז עוצמה - תדריך להתמודדות עם עוני והדרה חברתית. ירושלים: משרד הרווחה.
- וייס-גל, ע. וגל, ג' (2009). האם עובדים סוציאליים הם סוכנים להגברת מיצוי של זכויות חברתיות? בתוך ג' גל ומ. אייזנשטט (עורכים), נגישות לצדק חברתי בישראל (ע"מ 295-340). ירושלים, ישראל: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- * כץ, ח'. מוניקנדס, מ' וקטן, י' (2009). הרשות נתונה – מחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות למול התרחבות תופעת העוני: ציפיות, תפיסות, מציאות. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית.
- לוין, ל. (2009). "קואליציה של הדרה": אי-מימוש זכאות לסיוע מצד מערכות הביטחון הסוציאלי בקרב החיים בעוני קיצוני. בתוך ג' גל ומ. אייזנשטט (עורכים), נגישות לצדק חברתי בישראל (ע"מ 225-253). ירושלים, ישראל: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- סוקולובר-יעקובי, א., רוסו-כרמל, ס. וקרומר-נבו, מ. (2016). מיצוי זכויות אקטיבי בעבודת המחלקות לשירותים חברתיים - קווי יסוד לעבודת מיצוי זכויות לפי הפרדיגמה של עבודה סוציאלית מודעת-עוני. מוגש למשרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- * קרומר-נבו, מ. (2015). עבודה סוציאלית מודעת-עוני: פרדיגמה חדשה לפרקטיקה עם משפחות בעוני. חברה ורווחה, ל"ה (3), 301-321.

- קרומר-נבו, מ., אטיאס, ע., ובן-שמאי, א. (2002). שגרת העבודה עם משפחות במצוקה עמוקה בשירותי הרווחה – קווי יסוד לדיון מקצועי. *חברה ורווחה, כ"ב*, 199-221
- קרומר-נבו, מ., וייס-גל, ע. ולוין, ל. (2010). האם העבודה הסוציאלית בישראל מודעת לעוני? ניתוח שיח של תיאורי תפקיד של עובדים סוציאליים. *חברה ורווחה, ל(2)*, 213-238.
- קרומר-נבו, מ. סלונים-נבו, ו. הירשנזון-שגב, ע. ובן-ישי, ש. (2005). תפיסותיהם של הפונים ה"ותיקים" ללשכת הרווחה את העובדים הסוציאליים. *חברה ורווחה, כ"ה*, 553-550.
- Dominelli, L. (1996). Deprofessionalizing social work: Anti oppressive practice, competencies and postmodernism. *British Journal of Social Work, 21(1)*, 79-97.
- * Dowling, M. (1999). Social exclusion, inequality and social work. *Social Policy and Administration, 33(3)*, 245-261
- Levin, L. & Schwartz-Tayri, T. (2016). Attitudes towards poverty, organizations, ethics and morals: Israeli social workers' shared decision making. *Health Expectations*, doi: 10.1111/hex.12472
- Saar- Heiman, Y., Lavie- Ajayi, M., & Krumer- Nevo, M. (2017). Poverty- aware social work practice: service users' perspectives. *Child & Family Social Work, 22(2)*, 1054-1063.

שבוע 12 – פאנל למידה מאתגרים והצלחות בעבודה עם עוני

- *טרדיו, ב. (1999). בניית שותפות עם משפחות העולם הרביעי: הענייים ביותר כשליטים. בתוך: א. בן אריה וי. ציונית (עורכים). *ילדים בישראל על סף האלף הבא*. י-ם: המועצה הלאומית לשלום הילד.
- קרומר-נבו, מ. שמעי, נ. תימור-שלוין, ש. (2015). *עבודה פרטנית לשינוי חברתי, "אם זה לא מספיק לכם" מיצוי זכויות וסינגור אקטיבי*. באר-שבע: אוניברסיטת בן גוריון.

שבועות 13-14 – סיור, סיכום הקורס והשלמת חומר בהתאם לצורך

- וייס, ע. (2004). עמדות סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי העוני – מבט בין לאומי משווה. *ביטחון סוציאלי, 66*, 35-36.
- De Swaan, A., Mamor, J., Oyen E., & Reise P. E., (2000). Elite perceptions of the poor: reflections for a comparative research project. *Current Sociology, 48(1)*, 43-54.
- Green, R. (2000). Applying a community needs profiling approach to tackling service user poverty. *The British Journal of Social Work, 30(3)*, 287-303.
- Lister, R. (2013). Power, not pity: Poverty and human rights. *Ethics and Social Welfare, 7(2)*, 109-123. doi: 10.1080/17496535.2013.779002
- Narayan, D. (2000). *Voices of the Poor: Can anyone hear us?* Oxford, UK: Oxford University Press for the World Bank.

Segal, E. (2007). Social Empathy: A new paradigm to address poverty. *Journal of Poverty, 11* (3), 65-81.